

ISSN 2249-510X

A Peer Reviewed and Refereed Journal of

Kashmiri Literature and Language

Department of Kashmiri

University of Kashmir

عملی تقیدتے کا شرس منزا مکو عکس

عنایت کشمیری

تاختیص:

ادب چھ زندگی ہند ترجمان تے تفسیر آسن سنس ستر ستر امیک تقیدتے۔ اتحہ سیز و تھ باؤنر، اچ جانچ پڑتاں کر ڈن اچ اہمیت تے قدر و قیمت سمجھتے سمجھا ڈن چھے ادبی تقیدتچ کام۔ ادب تخلیق کرنس لرلور چھے یہ عمل تے ستر ستر سپدان روزہ زہیمیک مقصد ادنچ شود بود تھاون والین ہند خاطر ادنچ و بھئے، ادبی خامیں تے خوبیں ہنز نشاندہی کر ڈن، ظاہر کر نہ آمیں تجھ بس متعلق پندرائے تے عمل پیش گرتھ اتحہ اندر پوشید مختلف معنین ہنز تشریح کر ڈن چھے۔ یہ کام انجام دنے والا اس چھ ناقد یا نقادونان۔

کلیدی الفاظ: ادب، تخلیق، ادبی خامیں، خوبیں، رعمل، معنین

تقیدتچ یہ عمل رو دک ناقد افلاطون تے ارس طو سنہ وقتے پٹھ آزی کس دمس تام انجام دوان تے ناقدن ہند یہ کاروان چھ پکوں۔ ادب چھ زندگی ہند ترجمان مگرینہ ادب تھنہ پیو و تینہ رو دک ادیب تے

شاعر مختلف ادبی بھجن تحریکین تے نظرین پتھین ادب پارن منزیاتیہ تمدن جاے دیکھ تہذیر ترجماں کر ان نتھے یکو
نشہ لوب رؤ زیکھ پنہ آپ زندگی ہند بن مختلف گوشن تے زاؤ کی جارن ہنز عکاسی کر ان۔ ٹھیک تھے پاٹھو چھ
ادبی نقاد گنہ ادب پارس متعلق پنڈ رائے پیش کرنس تے مولانکون کرنس دوران مختلف تقیدی نظرین کام
ہوان۔ پتھین چھ کبھیں مقبول عالم تھبیں نظرین ہند ناوہیون لازم بناں مثالے: جمالیاتی تقید، نفسیاتی
تقید، کلائیکی تقید، رومانی تقید، مارکسی تقید، ساختیاتی تقید، پس ساختیاتی تقید، تاثراتی تقید بیتر۔ یکو
تقیدی نظریو بیون چھ تقید کر گک اکھ بیا کھ طریقہ کاریتھ اندر تمام روایتی نظریو لوب رؤ زیکھ عملی طور ادبی
تلخیقن ہند متنگ تے متss منز موجود لفظن ہند تجزیہ، تفسیر تے شرح اکر تھ ادب پار مولانا وہ چھ
ہوان۔ پروفیسر شفیع شوق چھ کا شرمن لفظن منز عملی تقیدس متعلق بیان کران:

”پہ چھ کا ہم تقید ک اکھ شعبہ۔۔۔ محض اکھ شعبہ، تجھ کام گنہ مخصوص ادب پارس منز پیش کرنہ آمتss
تجھ بس تے تجھ باؤڑ ہند نشی تجزیہ کر گھ۔۔۔ پہ کام چھ نہ صرف معتبر تے پیشہ و رانہ نقادوں ہنز کام بلکہ چھ
چہ تمدن سارے لگن پنہ پنہ بتر تے مقدار مطابق کر گی ہوان یعن شاعری درسی طور پرناویج مجبوری
آسہ۔۔۔“

(کاشرس منز تقید۔ انہار، صفحہ ۱۳۲)

عملی تقید چھ دراصل اکھ تھ عمل یتھ منز توہہ کا نہہ نظم، کا نہہ نثر پار یا تمیک کا نہہ حصہ نتھے گنہ
ڈرامہ گک نچوڑ بیتر دینہ ہوان یس نہ توہہ امہ بر و نہہ پا رمٹ یا و چھمٹ آسہ تے امہ پتھے چھ اکھ پیٹھ تقیدی
تجزیہ لکھنے با پت و نہہ ہوان۔ عام طور چھ مصنف سُند ناو گھٹتھ تھا و نہہ ہوان۔ اکھستے چھنے پتھے و نہہ یوان نے
ادب پار منز گس پزر یا مسلیہ لیخ کوشش چھے کر گی۔ غرض منہ کس اوندر و نی تے قریبی تجزیہ لیس پیٹھ مبنی
تقید۔ امہ قسمہ کہ تقید ک عکس چھ افلاطون تے ارسطو سند وقتے پیٹھ کس تقیدس منز ہستہ پیتھ ضرور نظر

گوہان۔ مگر (Ivor Armstrong Richards 1893-1979) اچھے شعوری طور
امہ قسم پر کہ تقید چ بُناد ترا وان سُتھے تم پتنب طالب علم تقدیمی تجزیہ پیش کرے با پت کینہ
نظمہ شاعر نہند ناول ظاہر کرنے بغیرے دڑ۔ مقصد اوس لس پر ز طالب علم گوہ ریو آئی بیان
بازی نفع انحراف کردن تے سق متنس منز موجود لفظن پڑھ زور دکھ یمن نظمن ہند عملی تقید پیش
کردن۔

آیور آرم سٹرانگ رچڈس چھ عام طور I.V.Richards ادا ناو زانہ یوان۔ سہ چھ انگریزی
ادبی تقید کہ حوالہ اکھ بُڈتے اہم ناو یُس نو تقید ک امام آنسہ علاوہ ماہر نسیات، ماہر معنویات
(تقیدی تھیورسٹ، مدرس تے خاص گرتھ فن خطابگ اسٹاداوس۔ اگر سپر کینہ اہم
کتاب پھے (The Meaning of Meaning 1923)
Principles of Literary Criticism (1924)
Practical Criticism: A Study of Literary Judgment (1929)
Coleridge on Imagination (1935)
Science and Poetry (1935)
The Philosophy of Rhetoric (1936)، بیتر۔

تُند مانن چھ زبان پھے دون قسمن ہنر (سائنسی تے جذباتی)۔ سائنسی زبانہ ہنز خصوصیت پھے
pseudo emotive language یا objectivity یا زن جذباتی زبانہ تگ statement یعنے جعلی بیان وون۔ سائنس تے ادب خاص گرتھ شاعری درمیان پھے پہ واضح فرق
زاتھ (سائنس) اندر چھ حقیقی بیان یعنے تم بیان یم جذباتو نشہ بالکل پاک آسن یا زن شاعری منزغیر
منظقی بیان ہند برمار چھ۔ فرضی یا نفلی سٹیٹمنٹ چھ صرف تمہ ساختہ اہم یا زن شاعری شوق، رویہ تے

خواہشات ڈنجہ آسن تھاون یا یمن اندر آسہ تو اُن برقرار تھاون۔ بقولِ رچارڈس چھ امہ باپت سائنس ناکافی تھے پہ تو اُن ڈنجہ تھاون چھ شاعری ہنز خصوصیت۔ سہ چھ پنھ کتابہ Science and Poetry(1935) منزیرہ تام ونان ز تہذیب ہیکیہ صرف شاعری ہند ذریعہ محفوظ تھاونہ یتھ بتھ چھ امیک مستقبل مخدوش۔

وونز یو تام ادبی تنقید ک مسلسلہ چھ تمہ خاطر چھ رچارڈس جذباتی زبانہ مقابلہ سائنسی زبانہ اہمیت دوان یتھ گہہ ادب پارچ خاص گر تھ شاعری ہند قدر ویچ نشاندہی گنہ قسمہ کہ ابہامہ تھ مبالغہ آرائی بغیر کرنے پیہہ۔ جدید تنقیدس منز چھنہ رچارڈس ہنگتے منگے اکھاہم ناو۔ امیں سند یو تنقیدی نظریہ اگر نے اد پکو طالب علم تھ سکالرتیٹر متاثر گری مگر طریقہ کارن گری ضرور۔ امی کو رواضح ز سائنسی طرز پابنا و تھ ہمکو اد بک خاص پاٹھی شاعری ہند تجزیہ تھ تفہیم کرنس اندر مکمل کامیابی حاصل گر تھ۔ تنقید کو رائی لہذا ہم من علمی شعبن عستہ وابستہ یمن منز سائنس اہمیت چھے۔ نفسیاتی ماہ آسنسے کنڑیت تھ تنقیدی عملہ خاطر علم نفسیات ساروے کھوتے اہم قرار۔ تیند کنڑی چھ جمالیاتی تجزیہ انسانی نفسک اکھاہم عمل تھ پہ تجزیہ ہمکوں نہ باقی انسانی تجزیہ بونشہ الگ تھلگ تھا و تھ۔ لہذا ایس علم باقی انسانی تجزیہ بن ہند مطالعہ خاطر ضروری چھ سے چھ گنہ ادب پارس منز موجود جمالیاتی تجزیہ پر کھاونہ خاطر تھ اہم۔ سہ علم چھ علم نفسیات۔

ادب خاص پاٹھی شاعری متعلق چھ رچارڈسن دون اہم نوکتن متعلق بجٹ تلمٹ۔ اکھ گوو شاعری کتھ و نو تھ دو یم اچ اہمیت۔ پہ زانہ باپت چھے اچ اصلیت تھ حقیقت زانہ ضروری۔ وضاحتہ خاطر کو رچارڈسن نفسیاتی نظریہ پیش تھ سند کنڑی چھ ذہن اکھ یتھ نظام یس کھیا میلاناتن یا چھپن ہند مرکب چھ۔ یکو میلانا تو منز چھ کینہ زیاد اہم تھ کینہ گم۔ زیاد اہم چھ تم یم باقین پٹھ اثر انداز سپدن۔ پر تھ اکھ ضرورت چھے ذہن تھ امہ کس نظامس تو اُن ڈالان تھ ذہن منز موجود میلانات چھ

پر تھے تر تھس مoccus پڑھو تو ترتیب اختیار کر ان۔ یعنی میلاناتن چھ پتھر پیہ تو ازن ڈنجہ تھا نس اکثر وق لگان۔ شاعری چھے یعنی پچید ناکمل میلاناتن متاثر گر تھے یعنی اندر پہ تو ازن پاؤ کر ان۔ ظاہر چھ اسی چھ شاعری تیلہ بوزان یا پران یا تیلہ پہ دلچسپ چھے۔ امہ ذریعہ چھ میلانات پن روومت یا ڈولمت تو ازن حاصل کرنج کوشش کر ان۔

شعری تجز بس منز چھے عقلی تے جذباتی دو شوے لنجہ موجود۔ نظمہ یا امہ کس منس منز موجود لفظن ہند مفہوم سمجھن چھ عقلی لنجہ ہنز دلالت یا تجز بس ستر منسلک جذباتن ازی منز گو چھن یا یہ پر تھ کنہ قسمک جذبہ و تکن جذباتی لنجہ ہنز دلیل چھے۔ مثال یتھے گنہ ساعتہ کا نہہ فرد و دُن یا اسون چھ بیشان مگر امہ با پت پھس نہ موقعہ فراہم آسان۔ اتحہ دوران چھ سہ بدل کا نہہ عمل کر ان۔ اتحہ دوران چھے اتحہ بدل عملہ منز امس فرد سند و دلچ یا سچ آمادگی موجود۔ ٹھیک تھے پاٹھو چھے شاعری تجز بس منز تھے سو نسیائی کیفیت یا جذبہ موجود آسان یعنی وجہ ستر شعر یا بدل کا نہہ ادب پار تھنہ پھو ان۔ لہذا چھ رچارڈس ماناں زمتن تھے اندر شامیل الفاظ چھ ادیس تے قاریں درمیان اکھ کدل۔ اگر قاری جیسے ہشیار آسیں علاو علم نسیات تے زاناں آسہ سہ ہمیکہ زبر پاٹھو ادب پر کھاؤ تھ۔

زبان چھ تمام علوم ہنز گز۔ شاعری یا ادب تخلیق کرنے با پت تھے چھے زبانے بیادی و سیلہ۔
زبان چھے لفظو ستر زائیں لبان یعنی بقولِ رچارڈس ژور قسمہ معنے چھ۔ یا ہمکو یہ و تھ زلفڑ کہ گلہم معدیگ
دار مدار چھ ژون چیز ن پڑھ۔ تم چھ Sense-Intention-Tone، Feeling، Sense
تلہ چھ مراد لفظگ ساء معنی یعنی و نہ کیا ہچھ یوان۔ Feeling نشہ چھ مطلب سہ احساس، سو خاہش
تھ جذباتیت۔ یتھ منز کتھ و نہ چھے یوان (شعر س پس پر جذبہ)۔ Tone تلہ چھ مراد سہ
(رویہ) یں شاعریں یا ادیس قاریں گن کتھ و نہ ویز آسہ۔ Intention گو سہ

شعری تے لاشعوری مقصد یں کتھون و زون و اس آسہ۔ علم نفسیات چھاؤکس قاریں معنین ہند ہن
یعنی عُنصرن ہند شعور پاڈ کران۔

یو تھ پاٹھ کو رچارڈن علم نفسیات تنقید ستر مسلک تے سنتی گردن یہ سمجھاوچ کوشش زادب کیاہ
گو۔ یہ کتھ پاٹھ کو چھزبان استعمال کران۔ زبانہ ہند سائنسی تے ادبی استعمال کتھ پاٹھ کو چھنخنف تے
ادنچ اہمیت کیاہ چھنے۔ وو نیو تام عملی تنقید کے شعورک سوال چھ چونکہ یہ چھ اکھ جبری کارتے اتح دوران
چھ ناقد س بر و نہ کنہ کینہ مسلہ یم تسل حل چھ کرذ۔ مثالے کانہ تخلیقی تجربہ چھا موزون صفحہ منز پیش
کرنے آمٹ۔ ورتاونہ آمڑہ صفحہ ہند ک تمام تقاضہ چھا پور
سپردی متر۔ پر یو تھ تخلیقی تجربہ بس منز چھ ادیب پسند زمانچ فکری نجہ، سماجی تے ثقافتی قدر، زمانہ تے زمانہ بر نہ
مبن ادیبن تے شاعر ان ہندی اثرات تے اتح ستر موجود زمانگ لسانی صورت حال۔ یعنی تمام عُنصرن
گن خیال تھاوس ستر چھ پیہ تے کینہ اہم مسلہ مثالے دریں تجربہ بس منز چھا باوکھ پانہ شاعر کنہ بدل
کانہ۔ سانس اکس محبوب صوفی شاعر پر سند اکھ مصرعہ چھ ری لاؤ لیو کھنم لوح محفوظس تی چھس نکھ
والان ر۔ شاعر چھ پانہ مردیلیہ زن باوکھ آتنی زنانہ کردار چھ۔ یو تام نہ قاریں کا شر صوفی شاعری ہنز
روايت ژئیس آسہ سہ کتھ ہمکیہ اتح مسلس امزدیز نزدیک گھوڑتھ۔ زمان و مکانچ پھٹ کڈنے باپت چھ پیش
پروفیسر راہی صاہن یہ شعر۔

نہ مُتّر کر بکن کنہ ورشن نہ نجہ رأ چھر تج ریہہ

بساؤک خانے بد و شو سوء کلو موء کلو شہر ا خ

شعر منز چھ شاعر پسند س زمان و مکانس ستر ستر پچھ کالگ تے ذکر تے اکھ موضوع بز و نہ کنہ
رئٹھ چھ تمہ حوالہ یکن دون زمانن تقابل کرنس آمٹ۔ وو نی اگر نے قاریں لآل مجnoon پر ہڑ آسہ تے سنتی
آسمیں نہ موجود زمانچن ادبی نجکن ہمز پارک زان سہ کتھ ہمکیہ امہ شعرک قدو قیمت زان تھ تے تج

نشاندہی کرتھ۔ لہذا چھ عملی تنقیدس دوران ناقدس حیں تھاؤن پو ان زیزیر بحث متنس منزکمن شعری،

ادبی، فکری، تواریخی تے نیم تو ارتھی متنن ہنز آڈرن چھنے۔ و چھتو گوڑ پنس بدنام زمان میر سند شعر۔

رسُل چھ زاً تھ دین و مہب رو خ تے زلف چون

کو زانے کیا گو و گفر تے اسلام زگارو

ستی و چھتو اردو زبانہ ہندس میر سند پے شعر۔

میر کے دین و مہب کواب پوچھتے کیا ہو، اُن نے تو

قصفہ کھینچا، دیر میں بیٹھا، کب کا ترک اسلام کیا

شان تے حُسن تے اچ نشاندہی کرنے با پت گٹھ نقادس ادبک و سعیج مطالعہ آسن ستر باقی مضمون ہندھیک

ٹھاک مطالعہ تے آسن۔ بلکرین۔ فریج سا کیو انلست تے ماہر معنویات Prof. Julia Kristeva

"Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art"

منزو نان ز "عملی تنقید چھ ادب پار کس متنس منزامہ نہبر بسیار متنن ہند

جدلیائی نظام زھانڈن تے یہند رلگ جواز پیش کر دن۔ عملی تنقید چھ گلہ پیٹھ جوں ہنز تے جزو پیٹھ

کلچ تجزیائی سام۔ و سعیج مطالعہ بغیر چھنے پے ممکن"۔

(ترجمہ: پروفیسر شفیع شوق)۔

لہذا چھ پیٹھنے پے وُن ضروری ز عملی تنقید چھ مؤله تلے قابلی تنقید۔ قابل گرد تھے ہمکو متنس

منز موجو د تو ارتھی، نیم تو ارتھی، تمثیلی تے عقیدتی حوالن ہنز نشاندہی کرتھ تے تحریر پے کس گلی ساختس ستر

تھن موزونیت سر کرتھ۔ امہ اعتبار چھ کا شرس منز موجو د سہ سو رے تنقید عملی، یس قابلی طرذک چھ۔

مثال: "واکھ تے شرک۔ اکھ ہیتی مطالعہ تے سام" (پروفیسر رحمن راہی)، "علمی معیارتے کا شرافسانہ"

”(اختر محی الدین)، ”اردوتے کا شر افسانہ: تخلیقی تناظرس منز“ (پروفیسر حامدی کشمیری)، ”گلریز: اصل تے ترجمہ“ (محمد یوسف ٹینگ)، ”لکھ دبد تے نند روپش: اکہ تقابلی مطالعہ“ (پروفیسر مرغوب بانہالی)، مرغوب صائبے ”فارسیں تے کا شر منز شاہنامہ: اکہ تقابلی مطالعہ“، ”گلریز تے گل بکاوی: اکہ تقابلی مطالعہ“ (پروفیسر گلشن مجید)، ”اختر محی الدین پسند ک افسانہ: فکری پوت منظر“ (پروفیسر مجردح رشید)، ”صد میر تے احمد زرگر: اکہ تقابلی جائیز“ (پروفیسر شاد رمضان)، ”افسانگ فسانہ: مغربی تنوظر تے مشرقی ارتقاء“ (پروفیسر رن تلاشی)، ”اردوتے کا شر افسانہ: اکہ تقابلی مطالعہ“ (پروفیسر حفظہ جان)، ”مہور تے جوش: شاعرانہ روپیہ تے تواریخی حقیقت“ (پروفیسر فاروق فیاض)، ”کا شر منز شیکسپیر“ (ڈاکٹر شفقت الطاف) تے تھے پٹھکو چھ کا شر منز پیچہ تے واریاہ تقیدی مواد یتھ اندر لاشعوری طور عملی تقید ک عکس درپڑھکو چھ گوڑھان۔

”شارِ شناُسی“ عنوانہ چھے تقیدی مضمون پیٹھ مبنی پروفیسر راہی صانعہ کتاب یتھ اندر کیہنہن کا شر بن تنظمن پیٹھ تھند تقیدی تجزیہ شامل چھ۔ ”وتحراً واءِ نس“ (شیخ العالم)، ”رژھ رژھ مژھ ماز“ (مؤمن صاحب)، ”بے ڈایوس سُنْتُ زَوْرَے“ (نعمہ صاحب)، ”خونِ جگہ شراب“ (رسول میر)، ”کہ مدپس برچھ و تھکیے“ (شمیس فقیر)، ”راتنے کے پیالے“ (نا معلوم)، ”لالہ گومے باغہ منز پیر تھے“ (نا معلوم)، ”بیکر زل“ (مہور)، ”دریاو“ (عبدالاحد آزاد)، ”نامیاری“ (ماستر زندکوں) تے احد زرگر نے نظم ”تلرِ ویؤز“، چھے کینہہ خاص نظمہ یہند تجزیہ راہی صابن اتحہ اندر کو رمٹ چھ۔

”شارِ شناُسی“ منز موجود تقیدی مضمون ہیکو کھاؤ سر عملی تقید کس دائریں منز شامل کر تھے یہیک اشابر

شوچ صابن تے اسمہ کتابہ ہندس سر نامہ منز چھ کو رمٹ۔

”درکی یا،“ نظمہ متعلق پندرہ تاثرات باوان چھڑ رہی صائبس بار بار علامہ اقبال یاد پیو موت تے
تسنیر ”شاہین“ نظمہ درکی یا نظمہ ہند قابل چھن یتھ پاٹھ کو رمت۔

”نظمہ منزرا و نہ آمڑہ گوجہ ہنزہ کتھ کو رائے نا و حرکت پسندی، یعنے نظمہ ہند مرکزی موضوع
چھڑ حرگئے منزہے برکت آئسی تھے بے حرکتی موت باستَر“ ۔۔۔ ”حرکت پسندی ہند باس چھڑ اقبال تے
پندرہ اردو کیو فارسی شاعری منزد دیتمت، آزادس بز و نہہ دیتمت، رنگ بدلا و کر بدلا و کر دیتمت تے بار بار
دیتمت تے سیدھے مارکی مندی پاٹھ کر دیتمت۔ واقعہ چھ پے ز عبد الاحمد آزاد فری حرکت پسند شاعری پران
پران چھڑ رثھ پتھر رثھ اقبال رثھ پو ان۔ تسنیر چھے اک مشہور اردو نظم ”شاہین“، ڈپونیتھ اکھ پاڑ
یں باس دوان چھڑ ز تسنیر حکم ہند و آحد مدد عاچھ پن رتھ ششھ کر بیاں نیشنے بچا و تھ کرم تھاؤن“ ۔

حمام و کبوتر کا بھوکانہیں میں   کہ ہے زندگی باز کی زاہدانہ

جھپٹنا پلڈنا پلٹ کر جھپٹنا   لہو گرم رکھنے کا ہے اک بہانہ

(اقبال)

پنگ گڑھنگ، زینگ مرنگ نہ چھم پروانہ چھم کا نہ غم
نہ چھس حاران زواتن کم نہ چھم پھیران زگیہ کم کم

(آزاد)

آزاد نہ اتھو نظمہ متعلق چھ پروفیسر محروم رشید صائب پندرہ عملی تقید طرز چھ رکتابہ
”عصری کا شر شاعری“ منز و نان ، ”اتھ نظمہ منز چھ شاعر سند کلہم ئویہ
شاعر چھ واریہس حدس تام شعر کردارس واش دوان کڈنے یں Dispassionate
امہ نظمہ ہنزہ کامیابی ہند اکھ راز چھ مگر گنہ گنہ جایہ چھ باسان ز شاعر چھ شعر کردارس کینہ

مکالمہ یوَرے آپراوان تے پریتھ پاٹھ کچھ یہ کردار اُکھش گوٹھان،

”دریا و نظمہ ہند حوالہ عبدالاحد آزاد: زندگی ہند شاعر، مضمونس منز چھ شمشاد کرالہ داری صائب نظمہ ہندس مرصع تے رنگین طرز متعلق لکھاں، ”عبدالاحد آزاد چھ امہ تخلیقہ ستر پندر قابلیت تے اصلیت ہاوان۔ پریتھ کا نہہ لفظ چھ حرکت کروں، مرصع، رنگین تے ہم آہنگ یئمہ ستر اتحاد اندر اندر سازت و بتلان چھ۔ کاشر شاعری منز چھتے پہ امہ ٹوچ گوڈنج شاہ کارنظم یوسہ ونیک تام لا جواب چھے۔ یہ نظم پریتھ چھ سدا ہمہ صدی ہند ہن اطالوی شاعر ن تھند ہن مقلدان ہند طرز ادا یاد پووان یہم مرصع تے رنگین طرز خاطرے مشہور آسی،“

وون یڑھ پہ کینہن تمدن نظم من ہند ذکر کروں یہم پیٹھ شعوری طور عملی تقدید کر تھہ تھند
قدرو قیمت سر کھپ کرنے چھ آمٹ تے یہم بطور مثال پیش گرتھ ہسکو کھ۔ ”شش رنگ“ چھے
کاشر صوفی شاعری ہنز و مقبول ترین نظم منزا کھ یوسہ رجن ڈار پندر تخلیق چھے۔ نظمہ ہند عملی
تقدید پیش کران چھ پروفیسر شوق صائب لکھاں۔ ”شش رنگ نظمہ ہنز لوہہ مژ چھے مختلف
زبان منز تمدن اساطیری نسوانی کردارن ہندس قبیلیں منز شامل یہم آپہ پنہہ یہ جرک
دوکھ باوان چھے۔ شش رنگ لاذ مار لوہہ مژ چھے اشتہرو پنڈیہ ہنز دیوی یوسہ پنہس آدنہ
یارتامز ہندس راونس پیٹھ تلپاتاں وون دوان چھے تکیا زمکی ہند راویہ چھے کاینا تھ ساہرے
تعمیری عمل تھامہ گہڑ۔ یہ دود چھ عالمگیر: رپہ دود چھ نرن مادن تے۔ شش رنگ لوہہ مژ چھے
تمدن انہری شن ستر تنبہ مژ تھ و چھڑاں یہم پریتھ ڈری یہ اشتہر ہند بدله تامزس ناد لایاں
چھے۔ ”شش رنگ لوہہ مژ چھے آیسز یوسہ پنڈن موٹ او سایرس ٹھھاران چھے یس
بُڑا ٹہنڑ دیوی یہ آسمانی دیوتا ہس ستر وصل کرنے پتھے زایو،“ ”شش رنگ لوہہ مژ چھے

کولرجنہ ”گبلا خان“، نظمیہ ہنر سو جبشی لوئر یوسپہ و آران جھتن پھیر تھے پنس دیوی عاشقس ناد لایاں چھے“۔ برونهہ گن پتھے چھے پتھے شوق صائب نظمیہ متعلق ونا ن ز پتھے گنہ زبانہ منز میلن امیں فراقہ ہڑ لوئر ہنر مہاٹلڑ۔ متی چھے بیان کران ن ز رحمان ڈارس اوں نے یعنی تھے پڑھن باقی واریہن دلیں تھے تخلیقیں ہند مطالعہ۔ مگر تخلیل چھے اتھ سری معالس آفاقت اظہار دوان۔ درد نظمیہ ہنر کوتاہیہ گن اشارہ کران چھے شوق صائب ونا ن، ”یو دوے گوئے ویزا گونس منز بو زنے وی نظمیہ ہنر کوتاہیہ مشتھ گڑھان چھے، مگر کتابی صفحس پڑھ پر نہ وی چھے ہیتی تگنری ہند باس ضرور لگان۔ پڑھم آسہ ہے اسہ کھو تھے شاہ کار تخلیق اگر نہ شاعر یاضی آپہ تر نیپس تابین رو دمٹ آہیه“۔

نظمیہ ہنر امیں لوٹہ متعلق چھے راہی صائب پنس اکس تقیدی مضمونس ”شش رنگ اکھ مولا نکون“، منزو نان ز پہ زندہ ذاتھ چھے پنتو تو تو بے سوکھ لفظو متی ہنر ساری و آری دات پیہ ڈپڑی ز تھے نابود اس تھے بود کران تھے تمدن پھیبہ پھیبہ کرنا وان، تھے پران و ایس پنہ و آنجہ منز بُدان تھے پنبن اچھن منز حارت کران۔

”عملی تقید، مضمونس منز چھے شوق صائب بیہی تھے کیہیہ منظو من ہند عملی تقید کو رمٹ یعنی منزل دید ہند کی اکھ ز واکھ، کیہیہ شر کر، شمس فقیر نے ”شتریاہ گڑھستھ“، ”دینانا تھنا دمنز“

”نابد تھے ٹھوں“ تھے جب خاتونہ ہند اکھ با تھتھے شاہ ممل چھے۔

گلر یز تھے گل بکاوی مشنویں ہند تقابل کران چھے پروفیسر گلشن مجید صائب ونا ن ز گلر یز مقابلہ چھے گل بکاوی با تکلف انداز بیان خ شاعری۔ پتھے کانہہ کردار چھے پنہ طبقاتی سوچہ آپہ گرایہ کران۔ دوشوے مشنوبیہ چھے دون الگ الگ زمان منز تھنے پیہہ الگ الگ

ڈلیلیہ۔ مگر دو شوئی مشنوئین منز چھ کینہہ بنیادی تے کینہہ ثانوی واقعات اکھا کس ستر کافی ہشر تھاوان۔ دو شوئی مشنوئین منز چھ مرکزی زناٹ کردار۔ دو شوئی ڈلین منز چھتے ماجہ پتنن کورہن آدمزادن ستر مشغول ڈھھتھ نارونارسپدان۔

”بے معنویت تے اکھا کاشر نظم“، مضمون منز چھ پروفیسر مجروح صائب پروفیسر شوق صائبہ ”ماگن“، نظمہ سام ہوان گود absurdity ہنز کتھ چھپڑتھ بیان کران کران زشفع شوق چھ بے معنویت منز باوتح، خیال آریائی خاص اہمیت دتھ زبر اسلوب منز کران یتیلہ زن گلشن مجید بے معنویت ہندن مؤله مولن تے تہنر باوڑ ہنز ہیٹھ منز وحدت پاؤ کرچ شعوری کوشش کران چھ۔ ”ماگن“، نظمہ منز چھ معنوی اعتبار، لب ولجھ تے گھم رؤپہ کنی مجروح صائب زندگی ہنز بے معنویت ستر فتح بے معنویت تے محسوس کران۔ ہنر حوالہ چھ نظمہ ہند تقدیمی تجربیہ پیش کرنس دوران کینہہ دویم تخلیقی Intertextuality تجربہ یاد پیغمتر یمن منز W.B.Yeats 'The Circus Animals' A Hunger Artist ناوی ژوروا فسانو منز A Desertion" کافکا ہندیو Fasting Showman انسان پ شامل چھ۔

پیچہ تے چھ کاشر س منز عملی تقدیم کر گھر یا نمونہ مثالے: رآ ہی صائب مضمون ”بیوری“ وولوتا پلیو، ”ادبی تجربہ بن ہند تقابلی مطالعہ“ (غلام نبی خیال)، ”جدید اردو تے کاشر افسانہ“ کینہہ رُب جھان، ”محفوظہ جان“، ”یوسف زلیخا: تقابلی سام“، ”ناجی مُور“، رٹائن چھے ڈزمبلے تے ترٹھر کرے حوالہ مجروح صائب اکھ تقدیمی مضمون، ”ڈراما“ سیا“، اکھ مطالعہ (مجید مُضر) تے پیچہ تے چھے واریاہ مثالے مگر چھ اکھ وسیع موضوع۔ سارے نمونن ہنز مثالے دنہ تے وضاحت چھنہ ڈکلن ممکن۔ مقالہ اندواناوان یڑھ بے پوٹس اکھ کتھ ضرور و نز۔ PG

کورس منز چھ کشمیر یونیورسٹی پنڈس کا شرس شعبس منز تقابلی ادب، عملی تنقید تے تتحو ہوئ
پیچہ تہ کینہہ مضمون پر ناونہ پوان۔ اتحہ ستر ستر چھ ایم فل تے پی اتچ ڈی تہ کرناونہ پوان۔
ڈپارٹمنٹس منز گر مے حال حاۓ ڈوڈس دون ڈرکیں بحثیت ٹھر کام۔ اتحہ دوران ڈچھ
مے ڈپارٹمنٹس منز پڑ ہونہار ریسرچ سکالر تے طالب علم۔ اگر پہندیں جوابی پرچن،
اساں نہیں، ایم فل تے پی اتچ ڈی مقالن پھیبر پیچہ دنہ مے چھ یقین آتہ میلہ کینہہ تیتح
تنقیدی مواد یتھ اندر عملی تنقید ک عکس ضرور آسہ۔

کتابیات:

رچاڈز۔ آ۔ اے۔ (1956)۔ پرکٹکل کرنسزم۔ اے سٹیڈی آف لیٹریری جمیٹ۔ ہارپرنیل
احمد کلیم الدین، (1963)۔ عملی تنقید۔ کتاب منزل، سبزی منڈی